

Roll No.

11102

कक्षा 11वीं वार्षिक परीक्षा, 2025-26

[053]

SANSKRIT

संस्कृत

[Total No. of Questions: 23]

[Time: 03 Hours]

[Total No. of Printed Pages: 08]

[Maximum Marks : 80]

निर्देशाः –

- (i) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः सन्ति।
- (ii) सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषायां लिखत।
- (iii) प्रश्नानां सम्मुखे अङ्काः प्रदत्ताः।

प्र.1 उचितं विकल्पं चित्वा लिखत –

(1×6=6)

(i) 'क्तवतु' प्रत्ययस्य उदाहरणं नास्ति –

- (अ) प्रसारितवान्
- (ब) कथितवान्
- (स) खादितवान्
- (द) अर्चनम्

(ii) 'विचिन्त्य' इत्यस्मिन् पदे प्रत्ययः अस्ति –

- (अ) तुमुन्
- (ब) क्त्वा
- (स) ल्यप्
- (द) शानच्

(iii) 'प्रकीडितुम्' इत्यस्मिन् पदे प्रत्ययः अस्ति –

- (अ) तुमुन्
- (ब) ल्यप्
- (स) अण्
- (द) ठक्

(iv) 'सहसा कोलाहलः श्रुतः मुनिना' इत्यस्मिन् वाक्ये अव्ययपदम् अस्ति -

(अ) श्रुतः ~~(ब) सहसा~~

(स) कोलाहलः (द) मुनिना

(v) अधोलिखितेषु अव्ययपदं नास्ति -

~~(अ) शनैः शनैः~~ (ब) अथवा

(स) कुत्र (द) फलम्

(vi) 'अहं पुराणप्रवचनं न करोमि' इत्यस्मिन् वाक्ये अव्ययपदम् अस्ति -

(अ) अहम् (ब) पुराणप्रवचनम्

~~(स) न~~ (द) करोमि

प्र.2 प्रदत्तैः शब्दैः रिक्तस्थानानि पूरयत -

(1×7=7)

(i) 'उष्णम्' इति पदस्य विलोमपदं अस्ति। (शीतम्/ओदनम्)

(ii) 'गुरुः' पदस्य विलोमपदं अस्ति। (लघुः/वधुः)

(iii) मूर्ध्नि पदस्य पर्यायपदं अस्ति। (कल्याणम्/शिरसि)

(iv) 'द्युतिम्' पदस्य पर्यायपदं अस्ति। (विदुषाम्/शोभाम्)

(v) व्यायामं वर्जयेत्। (ग्रीष्मे/शिशिरे)

(vi) शुकः निवसति स्म। (तीरे/कोटरे)

(vii) निरुक्तं वेदस्य उच्यते। (मुखम्/श्रोत्रम्)

प्र.3 शुद्धवाक्यानां समक्षम् 'आम्' अशुद्धवाक्यानां समक्षम् 'न' इति लिखत -

(1×6=6)

~~(i)~~ "सुन्दरम् मुखम्" इत्यत्र 'मुखम्' विशेष्यपदमस्ति।

(ii) "शोभावहम् श्मश्रुकूर्चम्" इत्यत्र 'शोभावहम्' विशेष्यपदम् अस्ति।

(iii) "कण्ठस्थः श्लोकः" इत्यत्र 'श्लोकः' विशेषणपदम् अस्ति।

~~(iv)~~ "समागतः राजा" इत्यत्र 'समागतः' विशेषणपदम् अस्ति।

(v) "नमः" योगे चतुर्थी विभक्तिः भवति ।

(vi) करणकारके चतुर्थी विभक्तिः भवति ।

प्र.4 उचितं युग्ममेलनं कुरुत -

(1×7=7)

'अ'	'ब'
(i) भविष्यति	(क) पठामि
(ii) बहुवचनम्	(ख) भूतकाले
(iii) उत्तमपुरुषः	(ग) निर्माय
(iv) लङ्लकारः	(घ) गच्छन्ति
(v) निबध्य	(ङ) सम् + उप
(vi) निर्	(च) लृटलकारः
(vii) समुपविश्य	(छ) नि।

प्र.5 एकपदेन उत्तरम् लिखत -

(1×6=6)

- 'तत्रैव' इत्यस्मिन् पदे कः सन्धिः अस्ति?
- 'प्रति + उवाच' इत्यत्र सन्धियुक्तपदं किं भवति?
- 'विसर्गसन्धेः' एकम् उदाहरणं लिखत ।
- 'असन्तुष्टः' पदे कः समासः अस्ति?
- 'मृत्तिकामयूरः' पदे कः समासः अस्ति?
- 'द्विगु' समासस्य एकम् उदाहरणं लिखत ।

प्र.6 वेदस्य मुखं किं स्मृतम्?

(2)

अथवा

ब्रह्मणि चित्तं स्थिरं कर्तुं किम् आवश्यकम्?

प्र.7 मुनिः कैः कारणैः चिन्तितः आसीत्?

(2)

अथवा

महात्मनः व्रतानि कानि आसन्?

प्र.8 तन्तुवायाः कीदृशस्य पटस्य निर्माणमकुर्वन्?

(2)

अथवा

महाराजस्य विस्मयकारणं किम् आसीत्?

प्र.9 हारीतः कस्य सुतः आसीत्?

(2)

अथवा

तापसी बालाय क्रीडार्थं किं दत्तवती?

प्र.10 जटिलः चीरवसनः भुवि पतितः कः आसीत्?

(2)

अथवा

कुत्र वासः न कर्तव्यः?

प्र.11 महाभारतस्य रचयिता कः? कतिपर्वाणि च सन्ति।

(2)

अथवा

रामायणग्रन्थस्य रचयिता कः? कति काण्डाः सन्ति।

प्र.12 कति वेदाङ्गानि? कानि च तेषां नामानि लिखत।

(2)

अथवा

पञ्चपुराणानां नामानि लिखत।

प्र.13 अधोलिखितानि वाक्यानि कः कम् प्रति कथयति (कोऽपि द्वे) —

(2)

(i) न वयं पटान्निर्मासः।

(ii) अथ कोऽस्य व्यपदेशः।

(iii) श्रेष्ठिन्! ग्रहाण पटम्।

प्र.14/ रेखाङ्कितपदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत (कोऽपि द्वे) -

(2)

(i) महाराजस्य बहु सन्तोषोऽभवत्।

(ii) किमस्य पटस्य मूल्यम्।

(iii) पुष्करिणीं परितः नाना वृक्षाः सन्ति।

प्र.15 प्रश्नपत्रे समागतान् श्लोकान् विहाय स्वपाठ्यपुस्तकात् एकं सुभाषितश्लोकं लिखत।

(2)

प्र.16 अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत -

(3)

श्रेष्ठी - तन्तुवाय! किमस्य पटस्य मूल्यम्?

तन्तुवायः - विंशत्यधिकं शतम्।

श्रेष्ठी - नहि, नहि किञ्चिदधिकमेतत् शतं मूल्यं गृहणीष्व।

वै. गौराङ्गः - तन्तुवाय। पश्य राजमुद्राङ्कितं प्रमाणपत्रम्। न त्वं विक्रेतुं प्रभुः।

तन्तुवायः - तर्हि किमहमेनं पटं कुर्याम्?

वै. गौराङ्गः - इमं पटं मह्यं देहि, अहमेनं पटं विक्रेष्ये, गृहणीष्व इमाः पञ्चाशन्मुद्राः।

प्रश्नाः - <https://www.mpboardonline.com>

(क) कः राजमुद्राङ्कितं प्रमाणपत्रं दर्शयति?

(ख) तन्तुवायाः पटस्य मूल्यं कियत् कथयति?

(ग) पटक्रयार्थं कति मुद्राः ददाति?

अथवा

बालः - (जृम्भस्व सिंह! दन्तांस्ते गणयिष्ये) ॥

प्रथमा - अविनीत! किं नोऽपत्यनिर्विशेषाणि सत्त्वानि विप्रकरोषि? हन्त! वर्धते ते संरम्भः।

स्थाने खलु ऋषिजनेन सर्वदमन इति कृतनामधेयोऽसि ॥

दुष्यन्तः - किं न खलु बालेऽस्मिन् औरस इव पुत्रे स्निह्यति मे मनः? नूनमनपत्यता मां

वत्सलयति।

द्वितीया - एषा खलु केसरिणी त्वां लङ्घयिष्यति यद्यस्याः पुत्रकं न मुञ्चसि।

बालः - (सस्मितम्) अहो बलीयः खलु भीतोऽस्मि।

प्रश्नाः -

- (क) बालः कस्य दन्तान् गणयितुम् इच्छति?
- (ख) केन सर्वदमन इति कृतनामधेयोऽसि?
- (ग) कस्य मनः औरस इव पुत्रे स्निह्यति?

प्र.17 अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत -

(3)

अस्ति मध्यदेशालङ्कारभूता मेखलेव भुवो विन्ध्याटवी नाम। तस्यां च पम्पामिद्वानं पद्मसरः।

(तस्य पश्चिमे तीरे महाजीर्णः शाल्मलीवृक्षः।

तस्यैवैकस्मिन् कोटरे निवसतः कथमपि पितुरहमेव सूनुरभवम्। ममैव जायमानस्य प्रसववेदनया जननी मे लोकान्तरमगमत्।)

प्रश्नाः -

- (क) पद्मसरः कुत्रासीत्?
- (ख) पश्चिमे तीरे महाजीर्णः कः?
- (ग) जननी कया लोकान्तरमगमत्?

अथवा

मुनिः अचिन्तयत् - अयमेव समुचितः समयः। अस्मिन्नवसरे ग्राम्यजनाः अवश्यं शिक्षयितव्याः। ततः मुनिः बालकमपृच्छत्।

- किं तव नाम?

- नाम्नाऽहं कृष्णः।

- भवतु केन प्रकारेण मिथ्या कथयसि?

- यथेच्छं वदामि।

- तर्हि इमां पुष्करिणीं दृष्ट्वा किमपि कथय।

प्रश्नाः -

- (क) मुनिः किम् अचिन्तयत्?
- (ख) बालकस्य नाम किम् अस्ति?
- (ग) मुनिः बालकं किम् अपृच्छत्?

प्र.18 अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत -

(3)

आघ्राय रामस्तं मूर्ध्नि परिष्वज्य च राघवम्।

अङ्गे भरतमारोप्य पर्यपृच्छत सादरम्॥

प्रश्नाः -

(क) रामः भरतं कुत्र आरोपयति?

(ख) रामः कथं पर्यपृच्छत?

(ग) रामः कुत्र जिघ्रति?

✓ अथवा

मय्येव मन आधत्स्व मयि बुद्धिं निवेशय।

निवसिष्यसि मय्येव अत ऊर्ध्वं न संशयः।

प्रश्नाः -

(क) कुत्र संशयः न?

(ख) मयि काम् निवेशय?

(ग) कुत्र निवसिष्यसि?

प्र.19 रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत (कोऽपि त्रयः) -

(1×3=3)

(i) कच्चित् काले

(ii) षड्दोषाः हातव्याः।

(iii) अपरं क्रीडनकं ते

(iv) छन्दः तु वेदस्य।

प्र.20 अधोलिखितम् अपठितगद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत (केचित् चत्वारः) -

(1×4=4)

ईश्वरस्य भक्तः एकः बालकः आसीत्। एकदा ईश्वरः स्वप्ने तम् कथयत् त्वं तु मम भक्तः असि, अतः मम एकं कार्यं कुरु। तव गृहात् बहिः एका शिला अस्ति। तां शिलां तत्स्थानात् अपसारय। तस्य बालकस्य ईश्वरादेशम् अमन्यत। प्रातः काले उत्थाय सः वृहच्छिलाम् अपश्यत्। ईश्वरं स्मृत्वा बालकः तस्मिन् कार्ये नियुक्तः जातः। तदा तं दृष्ट्वा जनाः

अकथयन् "अस्याः शिलायाः अपसारणम् असम्भवं अतः वृथा परिश्रमं मा कुरु"। परं सः बालकः तस्मिन् कार्ये संलग्नः अभवत्।

प्रश्नाः —

- (क) कं स्मृत्वा बालकः कार्यम् अकरोत्?
- (ख) जनाः किम् अकथयन्?
- (ग) ईश्वरः स्वप्ने तम् किम् अकथयत्?
- (घ) बालकः कस्य भक्तः आसीत्?
- (ङ) गृहात् बहिः का अस्ति?

प्र.21 प्रदत्तैः शब्दैः अनुच्छेद-लेखनं कुरुत —

(1/2×8=4)

[तत्रैव, जनाः, वृक्षाः, पुष्करिणी, सम्पादयन्ति, वसनं, जलमोनीय, केचन]

एकस्मिन् ग्रामोपान्ते पद्मिनी नाम्नी एका आसीत्। तत्र ग्रामस्य स्नानं कुर्वन्ति। क्षालयन्ति। तस्या एव पिबन्ति, पाकादिकर्म च कुर्वन्ति। गोमेषच्छागादीनां स्नानमपि। पुष्करिणीं परितः नाना सन्ति। वृक्षाः तटसंलग्नाश्च वर्तन्ते।

अथवा

[एकदा, दिने, आदौ, गापयामास, सङ्गीते, सर्वे, सङ्गत्या, तत्रान्तः]

सुब्बणस्य यः सहजाभिलाषः आसीत्। स राजभवने संवृत्तया पुनरधिकं दृढीभवत्। एकस्मिन् पुत्रेण साकं पुराणिकशास्त्री राजभवनमेत्य पुरस्त्रीजनसमक्षे पुराण-प्रवचनमारभमाण स्वपुत्रेण शुक्लाम्बरधरमित्यादिश्लोकं। तच्छ्रुत्वा तत्रत्याः पर्यनन्दन्।

प्र.22 प्राचार्यस्य कृते दिनद्वयस्य अवकाशार्थम् एकं प्रार्थना-पत्रम् लिखत।

(4)

अथवा

स्वमित्रं प्रति एकं निमन्त्रणपत्रं लिखत।

प्र.23 अधोलिखितेषु एकस्य कवेः स

- (i) वाल्मीकिः
- (ii) वेदव्यासः
- (iii) महाकविकालिदासः
- (iv) भासः